

Venal, del ll. *VENALIS* 'vendible', derivat de *venum* (supra) amb el qual es formà el cpt. *VENDERE*. Encara que avui en català central es té la impressió que és un mer cultisme (cosa que hi contribuiria més o menys, i en tot cas hi ha caigut, en aquesta categoria, sobretot parlant de la venalitat d'homes públics), fou un mot enterament hereditari; i va restar pertot amb aquest caràcter, en tot el període medieval almenys, en alguns llocs més encara.

Fins avui resta enterament popular i vivaç a Mallorca. Però abans fou freqüent pertot des del S. XIII. Podia funcionar com a adjectiu qualificatiu o epítet enterament lliure: «lo dit lloc de Ges pague sinc cesterons *venals* de ordi» (*Spill* de Castellbò, a. 1518, f° 104r); aqueix llogaret de l'Urgellet, agregat de Cerc, havia de pagar una contribució de cinc sesters d'ordi, del susceptible de venda (condició posada, pel cas del pagès que intentés passar amb cereal deficient, i conservar tot el bo per a venda).

Sobretot va ser molt freqüent en la llengua de l'Edat Mitjana la locució *traure venal* 'posar en venda, oferir-ho contra preu': «un carnicer venc gordar lo Bou si era gras, car lo senyor del Bou lo li havia tret *venal*», Llull (*Merav.*, *NCL.* II, 92). Un sant home es venia a si mateix com a esclau per tal de poder salvar un amic: «él se *trasc venal* per so que preu lo donés ---», *VidesR.*, 160r1 (trad. «decrevit se ipsum *venum dare*», 468.11). «Cascuna part de vostre cors porta senyal que vós vos *traets venal* als altres», «aytals arreus en dona --- ensenyen que són totes del món e que's *trauen venals* a tot hom qui les vulla», Eiximenis (*Dones*, d'un antic poema d'ell prosificat, *EntreDL*, sèrie VIII, 2.26; incun. 158). «Com *trasqués venal* alguna sort ['porció'] del dit peyxi que romasuda li era», ross., a. 1322 (*InuLC*, s. v. *sort*).

Fins modernament ha restat en alguns llocs la variant sintàctica *treure a venal* amb el sentit de 'tenir en poc', 'menysprear, rebentar-se alg. c. o desfer-se'n'. «Conversació en què sis criadas *treyan a venal* la condició de sas mestresses» en un romanço o peça prosaica de canya i cordil p. p. els Hereus de la Viuda Pla, a Bna. (i que, com els tals, deu reflectir llenguatge cat. central del S. XVIII), cita de Caro Baroja (*Los Pueblos de Esp.*, 489); «qui té mal, que el *trega a venal*», frase proverbial cit. *DAG*. Aquí sembla 'desfer-se'n', allí 'bescantar'. La construcció *a venal* i també aquests matisos, també es podrien comprendre partint de frases com *no cregau que m traga venal* 'que em vengui, que em deixi corrompre' > *que em trag' a venal* 'que em tingui en poc' > *traure a venal* 'rebentar, bescantar'. En el llenguatge tan tradicional de Verdaguer, apareix encara (ús vigatà?) en la seva acc. pròpia i estricta: «a la Rambla dels Aucells es *treuen a venal* la garça --- el cucut --- el gamarús, el colom bosquetà ---» (1902, *Prosa Florida*, 56.7f.).

També es va dir (i encara mall. *tenir venal* o *haver venal*): «qui *hage pesteyll venal* --- no-l gos *vendre* entró que tota la sort ['l'assortiment'] del dit pastell en un loc haja buydadà», ross. a. 1385 (*InuLC*, id.).

Avui està molt antiquat pertot fora de Mallorca,

però allà resta ben viu, i pertot hi sentim encara frases com «*ex venal?*» 'està en venda?', us el *vendrieu?*', «*ben venal* que la tenia, i la gent badoca no l'ha comprada» (Sóller, 1953) etc. «Li digué si li volia vendre un gall; ell li digué que no en tenia cap de *venal*», *Arx. de L. Salvador* (p. 213), en el mateix llibre on ell personalment ens explica com, en sabent que el vell senyor *tenia* Miramar *venal*, hi anà amatent a fer-hi preu sense regateig. «DON FAUSTO. Veja es ramell / que ahir m'envià a comprar. / He trobada una criada / que el tenia entre ses mans / --- / li he preguntat: --- que és *venal?* / M'ha dit que sí y ben depressa / li he dat lo que m'ha demanat», PdAPenya (*IdOr* I, 121). «Ai de tu si t'és oberta / la porta que vetlles ara! / Car te costarà ben cara / una hora de pler incertal / febre o vanitat t'atreu a ser lladre de quelcom / que, en el mercat, a proc preu / és *venal* per a tothom / --- / els padrons de veïns no són diplomes / de superioritat: / se barbaritza en tots els idiomes!», Alcover (*Proverbis*, O. C., 100.10). *Venalitat* [Lacav.]

És clar que també es digué, en català, o en baix llatí, *vendible*, cultisme [Belv.], i com a formes de compromís entre això i *venal*, hi hagué qui digué *vendable* [cita de les *Collacions* del S. xv en *DAG.*] o bé *venable*: «no pesaven, entre totz, sinó un quintal, e no avien, entre totz los draps, sinó 48 canes *venables*, de les quals cascuna se venia 4 lib. de Bna.» a. 1306, Perpinyà (Finke, *Acta Ar.* III, 161); i com que en particular ho eren el animals, el qui se'ls en menava, cedia naturalment a la dilació de nasalitat que canviava allò en *menable* (veg. *toro manable*, en la cita de ross. ant. que hem donat a *TORO*).

Resultat d'un altre encreuament de *venal* en fou una altra forma de l'adjectiu molt usada pels trobadors, ja a fi S. XII Girau de Bornelh, *venansal* en el sentit de 'frívol, lleuger' o 'baix, vulgar': «es mais amatz / chans, e prezatz / qui-l fai levet e *venansal*» (tençó amb Linhaure, Appel, *Chr.*, 87.13). Hi ha diverses variants, entre les quals interessa especialment *venarsal*, com una de les més difoses: en el provençal Blacasset i repetidament en el nostre Guillem de Cervera.

Assegurat pèr la rima i el metre en tots dos passatges, amb l'avantatge també de contextos clars que mostren precisament el matis: «si has alguns lausats, / guarda no-n digues mal, / car seràs-ne blasmats / de leu sen *venertzal*» (1089/1120.4), adaptant una màxima dels *Disticha Catonis*: «laudaris quodcumque palam --- / hoc vide, ne rursus levitatis crimine damnes»; i abans, on defineix la naturalesa de la seva obra: «adés aplan e lim / verses proverbials, / en loc de ceyls c'ay fayts leugers e *venarsals*» (22d, on el ms. d'Urgell també hi posa una forma en *ne: venesals*, vocalisme que en l'altre passatge apareix fins en el còdex de Venècia).

En tots dos passatges es veu que el sentit és bàsicament 'frívol', encara més que 'venal, vendible', sigui tirant cap al matis de 'trivial' sigui tirant cap al de 'capritxós, giradís'. Ara bé, a l'altre passatge, el ms.